

FACULTAT DE CIÈNCIES SOCIALS

GRAU EN SOCIOLOGIA

**ANÀLISI SOCIOLÒGICA DES DE LA
PERSPECTIVA DE GÈNERE**

CURS 2013-2014

GUIÓ DEL TEMA 2

GRUP A

PROFESSORA:

T. EMPAR AGUADO-BLOISE

TEMA 2. RUPTURES EPISTEMOLÒGIQUES

ÍNDEX DEL TEMA:

1. Introducció feminismes i epistemologia
2. La influència de la perspectiva de gènere en la ciència i en els processos de creació del coneixement
3. Discussions contemporànies sobre epistemologia feminista
4. Qüestionant els conceptes d'economia i treball
5. Els principals biaixos sexistes de la investigació sense perspectiva de gènere
6. El debat al voltant de l'existència d'una metodologia feminista

BIBLIOGRAFIA BÀSICA:

Díaz, C. y Dema, S. (2013): “Metodología no sexista en la investigación y producción del conocimiento”, en Díaz, C y Moreno, S. (ed), Sociología y Género, Madrid, Tecnos.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

Pérez Orozco, A. (2006): Perspectivas feministas en torno a la economía : el caso de los cuidados, Madrid, CES.

Gómez, A. (1998): “De la mujer en la ciencia a las epistemologies”, en Tally, J. (eds.), La construcción cultural de lo femenino, Santa Cruz de Tenerife, Instituto Canario de la Mujer.

<http://www.iuem-ull.org/files/publicaciones/la-construccion-cultural-de-lo-femenino.pdf>

García de León, Mª A. (2008): “Lo práctico y lo formal. Arquetipos masculino/femenino de poder”, en Arxius de ciències socials, num. 19, 53-62
<http://roderic.uv.es/handle/10550/19428>

Nicolas, E. (2009): “Debates en epistemologia feminista: del empiricismo y el standpoint a las críticas postmodernes sobre el sujeto y el punto de vista”, en Nicolas, E. (coord) et al. , Barcelona, Anthropos.

Osborne, R. (1987): "Simmel y la cultura femenina" (las múltiples lecturas de unos viejos textos), en Reis, Nº 40, 97-112
<http://dialnet.unirioja.es/servlet/autor?codigo=125363>

WEBGRAFIA:

Ecofeminismo

<http://www.youtube.com/watch?v=Eq-jyslgnls>

Entrevista a Teresa Torns

<http://metode.cat/Noticies/Entrevistes/Entrevista-a-Teresa-Torns>

1. INTRODUCCIÓ FEMINISMES I EPISTEMOLOGIA

- a) El concepte Epistemologia Feminista fa referència al tractament que des del feminisme es fa als problemes filosòfics que envolten la teoria del coneixement. El feminisme es el conjunt de polítiques pràctiques i teories socials desenvolupades pel moviment social feminista que critica les relacions passades i presents de sotmetiment de les dones. Tindrà com a objectiu ficar fi i transformar la societat cap a plantejaments més justos. És una teoria “de” i “per” a les dones.
- b) La EF estudia la manera en que el sistema sexe-gènere influeix i hauria d’influir les nostres concepcions del coneixement així com els mètodes d’investigació i les justificacions. Al fer aquesta reflexió trenca, al igual que altres pensaments crítics, amb el positivisme (Harding, 1991).
- c) La EF naix als anys seixanta del darrer segle, quan la presència de les dones en el món de la investigació i el moviment feminista feren possible l’inici de la teorització sobre el coneixement des d’una perspectiva de gènere (Harding, 1991). A l’Estat Espanyol, açò ocorre més bé cap als anys vuitanta/noranta.
- d) La incorporació de les dones al món científic i acadèmic no sols va a tenir repercussions socials sinó també cognitives (Anerson, 2004). Els esquemes conceptuals de les ciències socials i naturals i les nocions dominants sobre l’objectivitat, la racionalitat i el mètode científic restaran amb poca solidesa. La masculinitat de la ciència no sols fa referència a la majoria numèrica d’homes en l’activitat científica sinó també respecte al domini masculí en el propi pensament intel·lectual (Keller, 1983; Solé, 1991).
 - i) “La ciència no manca de sexe, sinó que es un home, i infectat també” (Virginia Woolf)
- e) La metodologia d’investigació i la producció del coneixement està esbiaixada per valors masculins i masculinitzats. Es necessari prestar atenció no sols a les qüestions tècniques sinó també a la teoria de la ciència i a les relacions entre coneixement i poder.
- f) La teoria feminista afecta als tres nivells de la investigació: el nivell teòric, el metodològic i el tècnic (el marc teòric emprat, l’elecció del
- g) tema d’estudi, la manera d’investigar-lo, la tècnica emprada, l’anàlisi i la difusió dels resultats).

2. LA INFLUÈNCIA DE LA PERSPECTIVA DE GÈNERE EN LA CIÈNCIA I EN ELS PROCESSOS DE CREACIÓ DEL CONEIXEMENT

2.1. Cap a un nou paradigma

- a) La incorporació de la perspectiva de gènere en la ciència ens porta a desenvolupar nous marcs interpretatius de la realitat i un nou paradigma. La incorporació de la perspectiva de gènere en l'anàlisi de la realitat social obri dimensions no considerades prèviament per la ciència tradicional. El gènere és una categoria analítica que permetrà descobrir les diferències construïdes socialment entre homes i dones i les dinàmiques d'aquesta construcció.
- b) La inclusió de la perspectiva de gènere a més de revelar la dinàmica de producció de la identitat diferenciada ficarà l'accent en les relacions de desigualtat, poder, exclusió i dominació que es deriva d'aquest procés. Es qüestionarà la naturalització, legitimació i justificació de la diferència sexual i de la subordinació de les dones.
- c) Les investigacions no sexistes qüestionen el mètode de producció científic i desconfiarà de les presumpcions així com dels mètodes de treball. La perspectiva de gènere qüestiona la naturalització de la diferència sexual i denuncia la jerarquització i les relacions desiguals entre homes i dones.

2.2. La crítica a la ciència tradicional des de la perspectiva de gènere

- a) La crisi del paradigma positivista. El paradigma positivista dominant fins meitat del S.XX es basa en la creença de que es possible el coneixement absolut i veritable al que podem arribar mitjançant l'aplicació de les regles del mètode científic. Des d'aquest paradigma sols es vàlid el coneixement que es fonament sobre dades empíriques basades en les regles de fiabilitat, objectivitat i validesa.
- b) La objectivitat i la separació entre el subjecte i l'objecte investigar. Aquesta separació entre objecte i subjecte serà criticada des del feminisme per considerar a les dones com a objecte i no subjecte.
- c) Les crítiques al positivisme no son exclusius del feminisme. Les crítiques parteixen de la idea de que el coneixement es relatiu i inclou tant a la persona que investiga com a la que es investigada. El propi objecte d'estudi es una construcció del subjecte investigador, es una creació subjectiva. El coneixement sempre es produït per un subjecte que no pot establir una separació nítida entre subjecte i objecte. Ambdós son influenciats pel propi procés d'observació-coneixement.
- d) La crítica a la noció d'objectivitat (les propietats de qui observa no han d'entrar en la descripció de les seues observacions). Aquestes nocions d'objectivitat son qüestionades per les investigacions feministes ja que consideren que en totes les fases del procés investigador es poden donar circumstàncies que contradiuen la pretesa objectivitat (des de les fons de finançament del projecte, el nomenament del

personal investigador, la selecció de la mostra, la interpretació de les dades i la difusió). El sexe/gènere de la persona que investiga, la seua sensibilitat i formació en qüestions de gènere afectaran al disseny de la investigació, els recursos.

- e) La realitat es construeix en una relació de interacció mútua entre objecte i subjecte. Una investigació és sempre una “lectura” relativament arbitrària de l’objecte on els valors juguen un paper fonamental desafiant els supòsits més bàsics de la ciència, la pretesa objectivitat com a neutralitat valorativa i la ciència entesa com a imparcial, autònoma i neutra (Pérez Sedeño).
- f) Harding i la replicabilitat no compartida per plantejaments des de l’anomenat “punt de vista feminista” on la replicabilitat no seria possible ja que l’experiència subjectiva de qui investiga es central en la producció del coneixement i per tant no cabrien dues investigacions iguals.
- g) Explicitar els valors que subjuguen a la investigació ja que la investigació humana no està exempta de valors i la forma de no incórrer en el subjectivisme es explicitar els punt de partida.
- h) Dona Haraway (1991) proposarà redefinir la noció d’objectivitat i substituir-la per la del **“coneixement situat”** des del qual es reconeix que cap coneixement pot ser considerat com a universal. **“El coneixement situat requereix que l’objecte de coneixement siga descrit com un actor i un agent”**. La biografia intel·lectual.

2.3. El binomi gènere i poder

- a) La crítica a la ciència tradicional també farà manifesta la relació entre poder i coneixement. La ciència es un producte social que no es limita a explicar una “suposada realitat” sinó que la condiona i es condicionada per ella mateix (se retro condiona). A més a més, es transmissora i legitimadora de prejudicis sexistes i es funcional a l’hegemonia de les elits.
- b) García de León, que ha investigat sobre les elits femenines espanyoles a diversos àmbits (acadèmic, científic, polític, periodístic, etc.) i la seua relació amb el poder fa al·lusió al binomi gènere-poder descrivint una situació asimètrica on “a més poder, més homes. A menys poder, més dones” i on “la clarividència de les excloses, si més no entre les dones professionals ha ficat de manifest com la masculinitat per se, gaudeix d’uns privilegis simbòlics”.
- c) Com defensa aquesta autora, les dones, i el seu caràcter de ciutadanes nouvingudes a l’exercici de poder, posa de manifest mecanismes inèdits del poder. La seua condició alhora de nouvingudes i outsiders les farà aportar una lucidesa singular, amb trets primogènits i descreguts, sobre el desenvolupament de l’exercici del poder.
- d) Els col·legis invisibles desenvolupat per Diana Crane (1972) basant-se en els treballs de Derek J. de Solla Price en xarxes de citació.
- e) Com diria Celia Amorós “El poder patriarcal implica una complexa preparació en els usos dels eufemismes, les mistificacions i les manipulacions lingüístiques, i en aquest terreny, les dones, som com el Sancho Panza, no hem sigut particularment ensinistrades”.

3. DISCUSSIONS CONTEMPORÀNIES SOBRE EPISTEMOLOGIA FEMINISTA

3.1. El concepte de gènere i el debat sexe/gènere

- a) Un debat que va més enllà de la mera diferència física. El concepte de gènere com a categoria analítica que fica l'accent en els trets que una societat o cultura en particular atribueix a dones i homes.
- b) El debat i la crítica (Connell, 2000) a dues postures oposades, una més lligada a l'essencialisme biològic (reduccionisme) i altra més pròxima al constructivisme (obviant la importància del cos).
- c) El sexe i el gènere com dues realitats no separades sinó com elements interconnectats que conformen el sistema sexe/gènere.
- d) El sistema sexe/gènere com un conjunt de disposicions pels quals una societat transforma la sexualitat biològica en productes humans (Rubin, 1975).

3.2. La revolució epistèmica arran del sistema sexe-gènere

- a) Els estudis feministes es posicionen contra el que anomena Harding “els dogmes del empiricisme” ancorats en la tradició científica positivista que pressuposa, una ciència neutra per una banda, y una lògica i metodologia exemptes d'influència social per altra.
 - i) La ciència i epistemologia dominant, és androcèntrica, i ha produït prejudicis sobre les dones i els “seus sabers” (Anderson, 2004) i es pot resumir en els següents punts:
 - 1) Exclou les dones de les investigacions i els nega l'autoritat epistemològica denigrant els estils cognitius i els “modus” de coneixement de les dones.
 - 2) Produeixen teories de les dones on les representen com a inferiors, desviades o insignificants, sols servint als interessos masculins, i invisibilitzant les seues activitats e interessos.
 - 3) Produeixen coneixements que no són útils per a les persones que estan en posició subordinada.
 - 4) Reforcen jerarquies socials i de sexe-gènere.
- b) L'epistemologia tradicional es basa en dualismes dicotòmics que estan sexualitzats i ordenats de manera jeràrquica. Són dicotomies típiques com cultura vs natura; ment vs cos; racional vs emocional; pensament vs sentiment; abstracte vs concret; objectiu vs subjectiu; públic vs privat, etc... Els primers relacionats amb el masculí i superiors, els segons femenins i inferiors (Olson, 2000). La ciència associada als primers substantius: activitat cultural, mental, racional, fruit del pensament, abstracta, objectiva i es desenvolupa en l'àmbit públic.

- c) El sistema sexe-gènere constitueix la categoria analítica o ferramenta teòrica bàsica de la epistemologia feminista. La teoria del gènere és una teoria sobre la vida social (Harding, 1996). Aquesta categoria bàsica fa manifest com la divisió de la experiència social d'acord amb el sexe-gènere aporta a homes i a dones concepcions diferenciades.
- d) No sols el gènere, també la classe i la raça (Scott, 1990)
- e) Scott (1990) ofereix una de les definicions de gènere més conegudes. El nucli del concepte tindria dos proposicions interconnectades: el gènere com a element constitutiu de les relacions socials basades en les distincions que diferencien els sexes (1), i el gènere com a forma primària de relacions significatives de poder (2).
 - i) (1) La construcció, la difusió de símbols disponibles culturalment que aporten representacions múltiple sobre lo femení i lo masculí és força important. Aquests símbols son incorporats mitjançant conceptes normatius (doctrines legals, religioses, educatives,..)
 - ii) (2) Com a relacions de poder.
- f) De les relacions de poder, les econòmiques en el nostre model capitalista son fonamentals. Per això, el gènere binari serveix de fonament a la divisió sexual del treball que assignarà les activitats socials entre homes i dones d'una manera diferenciada, jeràrquica i no complementaria sinó d'exploació. El treball reproductiu per a elles i el "productiu" (valorat socialment) per a ells. El control es dura a terme a través d'institucions socials tradicionals como el matrimoni (Izquierdo, 2003).
- g) El gènere i la identitat subjectiva (Scott, 1990). Les conductes, desitjos, voluntats, imaginaris estan condicionats pels processos de socialització. Com diu Izquierdo (2003), "la dimensió psíquica del gènere".

4. QÜESTIONANT ELS CONCEPTES D'ECONOMIA I TREBALL

4.1. Qüestionant els conceptes d'economia i treball.

- a) La economia s'ha construït com un discurs dicotòmic i androcèntric que ha exclòs sistemàticament a les dones. Per tant, els enfocaments androcèntrics de la economia parteixen de una epistemologia determinada que qualificarem de dicotòmica i androcèntrica. El feminisme es plantejarà revertir aquesta realitat a través d'estratègies de deconstrucció.
- b) En l'àmbit econòmic s'identificaran dues dicotomies fundacionals que han servit de base per a tota la construcció teòrica posterior: economia/no-economia, treball/no-treball, monetaritzat/no-monetaritzat, públic/privat.

4.2. Identificant i qüestionant l'estructura dicotòmica i jeràrquica

- a) La economia feminista afirma que el discurs científic patriarcal està construït sobre una sèrie d'universalitats substitutòries encadenades.
- b) L'epistemologia patriarcal ha estat definida des del feminisme (entre d'altres) per tres trets distintius: la estructura binària, jeràrquica i universalitzant.
 - i) L'estructura del pensament es basa en una sèrie de dualismes infinits on cada terme vindrà definit en relació amb el seu contrari. A aquest parells els definirem com a terme A/ terme no-A (Hewitson, 1999); Lo mateix/L'altre (Beauvoir, 1949). La relació entre els membres de cada parell son d'oposició, sense permetre l'espai intermedi, les interaccions mútues o les dobles causalitats. Per tant, en aquesta estructura de pensament, l'afirmació sempre requereix de la negació de allò diferent.
 - ii) En cada parell, hi ha un terme que encarna la normativitat (mínims estàndards que assegurin els valors) i la normalitat front al contrari o desviat "la diferència significa inferioritat" (Braidotti, 1998).
 - iii) El terme normatiu encarna la universalitat. En occident, després de la Il·lustració, ha significat que l'home blanc, heterosexual, sense discapacitats ha assumit el paper de subjecte universal.
- c) Aquest triple procés que interconnecta categories epistemològiques i simbolitza en abstracte al grup social dominant i els espais que ocupa front a la resta: masculí/femení; civilitzat/salvatge; occidental/no occidental; raó/emoció; anima/cos; autonomia/dependència. És el que es anomenat per Braidotti "falocentrisme".
- d) "el falocentrisme com aparell de subjectivitat funciona organitzant les diferències significants/significatives d'acord amb una escala jeràrquica que està governada pel subjecte estandarditzat dominant".

- i) “el subjecte majoritari” o el “centre molar del ser” de Deleuze.
- e) Alguns binomis fonamentals
- i) Una de les dicotomies bàsiques del pensament occidental il·lustrat i de la ciència es la oposició binaria de cultura versus naturalesa.
 - ii) En l’epistemologia patriarcal subjacent a la ciència el parell cultura/naturalesa preexistent a la Il·lustració (Amorós, 1982) s’encavalca de forma clau en el parell masculí/femení -“la mare de tots els dualismes” (McCloskey, 1993).
 - iii) El binomi associat a la individualitat/ allò genèric. Aquest binomi es conseqüència del binomi cultura/naturalesa, ja que les dones al mancar de la condició de subjecte ontològic se’ls negarà la individualitat. Les dones seran identificades amb el seu gènere mentre que els homes el transcendeixen.
 - iv) Jean-Paul Sartre diferència entre “el ser-en-sí” (es caracteritza per la inèrcia) i “el ser-per-sí” (projecte de transcendència i de llibertat)
 - v) “Jenning (1993) i la divisió dicotòmica de l’espai social produïda en dos fases: segle XVIII i segle XIX.

5. ELS PRINCIPALS BIAIXOS SEXISTES DE LA INVESTIGACIÓ SENSE PERSPECTIVA DE GÈNERE

- a) Un dels objectius bàsics que es pretén aconseguir a partir de la incorporació de la perspectiva de gènere a les investigacions científiques consistirà en desmitificar i prendre consciència dels biaixos sexistes que formen part del saber científic.
- b) Eichler (1991), en “Non-sexist Research Methods” analitza nombrosos estudis e investigacions de diferents disciplines científiques i ha detectat nombroses manifestacions de sexisme sota diferents formes en aquelles investigacions que no incorporen la perspectiva de gènere. Aquesta autora, ha identificat i analitzat set formes principals de sexisme.
- i) ANDROCENTRISME. Consisteix en entendre el món en termes masculins. Les investigacions androcèntriques reconstrueixen la realitat des d’una perspectiva masculina ignorant o menysvalorant les experiències de les dones. Les dones son percebudes des d’una posició passiva (objectes i no subjectes). Els homes son la mesura i les dones “l’altretat”. El cas contrari seria el “ginocentrisme”. Les diferents modalitat d’aquest androcentrisme es veu reflectit en:
- El punt de vista o marc de referència masculí.
- 1. Els homes son el subjecte social
 - 2. Aquest punt de vista invisibilitza les dones
 - 3. Prioritza l’atenció sobre els homes al donar per fet que són idèntics.
 - 3.1. Estudiar el treball abordant tan sols l’ocupació
- La ginòpia o invisibilitat de les dones.
- La trivialització del interessos de les dones o sobrevaloració dels interessos masculins.
- La misogínia cap a les dones
- La defensa de la dominació masculina o el sotmetiment femení (mutilació genital; la crema o aïllament de les viudes a l’Índia; la imposició del burka.
- ii) SOBREGENERALITZACIÓ. Aquest fenomen es dona quan es pren com a referència a un sexe i es generalitzen els resultats (salut, l’esport preferit dels espanyols és el futbol).
- iii) INSENSIBILITAT DE GÈNERE. Ignorar que el sexe y/o el gènere es una variable rellevant. (les dades desagregades per gènere).
- iv) DOBLE RASADORA: Utilitzar criteris diferenciats per a les mateixes conductes (home treballador/dona egoista; vestimenta, aparença, edat).
- v) “PROPI DEL SEU SEXE”. La naturalització de pràctiques i actituds associades a un sexe o altre, els rols sexuals (la tradicional divisió del treball)
- vi) DICOTOMIA SEXUAL. La dicotomia sexual afavoreix que un atribut humà siga associat a un o altre sexe.

vii) FAMILISME. Consisteix en tractar a la família com una unitat d'anàlisi, ignorant als individus que la componen i les diferències intrafamiliars. L'ECV i EPF.

6. EL DEBAT AL VOLTANT DE L'EXISTÈNCIA D'UNA METODOLOGIA FEMINISTA

- a) La importància decisiva en la investigació dels fenòmens científics dels mètodes emprats i la cerca d'una metodologia pròpia que tinga presents les relacions de gènere existents en la societat.
- b) Les preocupacions dels inicis i les diverses postures. Desenvolupar mètodes específics o adaptar els tradicionals? Des de les postures que rebutgen les investigacions plantejades des de una epistemologia tradicional per tenir un biaix sexista (Smith, 1992; Clough, 1993) fins les que manifesten que no hi ha, ni seria bo que hi haguera una metodologia feminista (Gisela Kaplan, 1995). En una posició intermèdia trobem a Fox-Keller plantejant que caldrà adaptar els biaixos sexistes de la ciència tradicional cap a investigacions no sexistes. Harding (1987), sostindrà que el que distingeix les investigacions de gènere de les demás serà no tant el mètode com l'objecte d'estudi, el marc des d'on es plantegen les hipòtesis i el procediment de producció de les dades i l'anàlisi.
- c) El debat sobre l'ús de tècniques quantitatives i qualitatives i les noves tècniques feministes. El clàssic debat de les ciències socials entre qualitativa/quantitativa.
 - i) La metodologia quantitativa, un reflexe de l'androcentrisme que impera en el treball científic?
 - ii) La enquesta i la relació asimètrica, jeràrquica i subordinada.
 - iii) La entrevista no sexista i la relació igualitària.
 - iv) La asèpsia del mètode.
- d) Disjuntiva o tècniques potencialment complementaries. Jesús Ibañez (1979) senyala que hi ha una relació analògica entre els trets de cert fenòmens i les tècniques a emprar.